

ratio motus; duratio autem uniuscujusque rei non est aliquid ex natura rei distinctum ab ipsa re, seu ab existentia talis rei; ergo supervacaneum est in una et eadem re duas fingere quantitates specie distinctas, unam, qua res ipsa, aliam, qua extendatur ejus duratio. Alioqui, quoniam actio et passio ratione distinguuntur et inter se, et fortasse etiam a motu, et unaquæque suam extensionem seu successionem habet, unicuique propriam quantitatem tribuere oportebit, vel potius duas, alteram, quæ extendat actionem, alteram, circa durationem ejus, et sic de cæteris, quod supervacaneum est. Et præterea faciunt contra hanc explicationem omnia quæ contra sequentem dicemus.

3. Alius ergo modus explicandi hanc sententiam est, motum esse quantum non per se, sed per tempus; tempus autem esse quantitatem qua motus ipse extenditur, et formaliter fit quantus, ideoque tempus ipsum per se constituere propriam speciem quantitatis. Et hic modus videtur magis consentaneus Aristoteli in Prædicam. quant., ubi numerans actionem et motum inter quanta per accidens, rationem reddit, quia fiunt quanta per tempus.

Improbatur dicta sententia.

4. Nihilominus tamen hæc sententia hoc etiam modo exposita probari non potest. Primo quidem, quia in superiori sectione ostendimus, in motu nullam esse quantitatem propriam, qua fiat quantum; ergo non potest tempus esse hujusmodi quantitas. Secundo, quia tempus non est nisi duratio motus; nullius autem rei duratio est quantitas ejus, quia in re non est aliud ab existentia ejus; secundum rationem autem ad summum concipi potest, ut quædam proprietates ejus, quæ talis est, qualis est existentia, quam comitatur; nam si existentia sit permanens, etiam duratio; si vero existentia sit successiva et continua, similiter duratio; ergo nulla duratio est specialis quantitas rei durantis. Unde argumentor tertio: nam si in motu est aliqua propria quantificatio (ut sic dicam), maxime successio continua; nam hæc videtur extensio maxime propria motus; sed hanc extensionem non habet motus a tempore; quin potius tempus a motu, quatenus illa duo, ut distincta concipiuntur; ergo tempus neque est quantitas motus, neque est per se quantum, sed per accidens, multo majori ratione quam motus; nam si tempus non extendit

motum, sed potius extenditur ad extensionem motus, et motus solum est quantus per accidens, a fortiori etiam tempus. Minor propositio (cætera enim omnia clara sunt) est expresse Aristot., in hoc c. 13, lib. 5 Metaph., ubi concludit, tempus et motum esse quanta per accidens, quia motus est quantus ratione magnitudinis, tempus autem ratione motus. Et ratio, quam ibi indicat, est optima, in illis verbis: *Hæc autem quanta et continua dicuntur, eo quod illa divisibilia sunt, quorum hæc sunt passionem.* Tempus ergo est quædam passio motus, et cum illo proportionem habet; unde quia motus successive fit, ideo duratio ejus est successiva, et tempus dicitur; habet ergo tempus successionem ex motu, et non e converso. Quod etiam declarari potest ex definitione temporis, tradita ab Aristotele, 4 Physic., ubi ait esse *numerum motus secundum prius et posterius.* Ex qua omnes colligunt prius et posterius in tempore sumi ex priori et posteriori in motu.

Secunda sententia distinctione utens.

5. Est ergo secunda sententia distinguens quantitatem, vel sub ratione mensuræ, vel sub propria et essentiali ratione quantitatis. Priori modo ait, tempus esse speciem quantitatis, et ideo numeratum esse ab Aristotele in Prædicamentis. Posteriori autem modo negant esse speciem quantitatis, aut per se quantum, prout Aristoteles loquitur in 5 Metaph. Et hæc est communis sententia, Commentatoris, D. Thomæ et aliorum interpretum, 5 Metaph., et in lib. etiam Prædicam. Quæ quidem distinctio inventa est ad concilianda aliquo modo dicta Aristotelis. Et de posteriori quidem parte hujus sententiæ nobis dubium non est; circa priorem vero est advertendum, dictos auctores non loqui de mensura passive sumpta, seu mensurabili, sed de mensura active, seu mensurante. De qua est ulterius advertendum, quod, licet in omni motu sit propria et intrinseca duratio, quia omnis motus circumscripto quovis alio habet per se et intrinsece suam durationem, nihilominus non quælibet duratio cujusvis motus est accommodata mensura activa durationis, vel motus, quia duratio (ut nunc supponimus, ex his quæ dicemus circa prædicamentum Quando) non est propria mensura activa ejus rei, cujus est duratio, quia neque est notior illa, neque habet in illa quod mensuret, nisi seipsam; nulla autem res potest esse suiipsius mensura. Tempus

ergo, quod mensura motus dicitur, non est mensura ejus motus, cujus est intrinseca duratio, sed aliorum; ut tempus, quod est in motu solis, est quidem mensura aliorum motuum, non tamen ipsiusmet motus solis, nisi fortasse quatenus per unam partem illius motus mensuramus totum; ubi jam est in re distinctio inter mensuram et mensuratum; si tamen aliquam certam partem illius motus mensurare velimus, necessario utendum nobis est alio motu. Igitur hæc ratio mensuræ, secundum quam dicitur tempus pertinere ad quantitatem, est ratio mensuræ extrinsecæ, quia unum motum per alium, seu per durationem ejus mensuramus. Ad hanc autem rationem mensuræ subeundam, non quilibet (ut dicebam) accommodatus est motus, sed requiruntur aliquæ determinatæ conditiones, nimirum, quod sit uniformis ac regularis, et notior; imo si de mensura secundum proximam aptitudinem loquamur, necessarium est ut talis motus, licet in se continuus sit, per actum animæ, seu (quod idem est) per institutionem humanam sit veluti divisus in partes, et secundum determinatam partem destinetur, ut per repetitionem ejus ad mensurandum deserviat, sicut nos in motu diurno solis dividimus horam, diem et annum. Quomodo dixit Aristot., 4 Physic., cap. 14, tempus secundum completam rationem suam pendere ab anima, quia illa numeratio, et institutio temporis sub hac ratione mensuræ, omnino pendet ex operatione mentis, estque aut ens rationis, aut denominatio extrinseca. Atque de hoc tempore aperte loquitur Aristoteles, non solum in 4 Physic., sed etiam in c. de Quantit., ubi inter alia sic inquit: *Si quis assignet quanta sit actio temporis, definiet anni mensuram.*

Secunda sententia non probatur.

6. Ex his ergo manifestum videtur, impropriissime dici, tempus secundum eam rationem pertinere ad speciem quantitatis, quia illa ratio mensuræ, sumpta secundum completam institutionem suam, non est ens reale intrinsecum rebus, sed completur per ens rationis, aut denominationem extrinsecam provenientem ab actu animæ, quæ, ut supra dictum est, ad nullum prædicamentum proprie pertinet, nedum ad prædicamentum quantitatis. Si vero illa ratio mensuræ sumatur secundum aptitudinem remotam, ratione cujus talis motus, vel duratio ejus apta est assumi et institui in mensu-

ram, sic etiam pertinere non potest ad speciem quantitatis, quia imprimis illa aptitudo etiam est per quamdam denominationem vel habitudinem ad actum mentis, quatenus talis motus potest esse medium ad cognoscendas durationes aliorum, vel ad hoc munus destinari, quod totum est valde extrinsecum. Denique, quia illa aptitudo ut instituat aliquid in rationem mensuræ, non solum in quantitate per se, sed etiam in re quanta per accidens inveniri potest. Nam cum mensura debeat esse homogœna mensurato, si res, quæ mensuratur, solum est quanta per accidens, et ut talis mensuratur, sufficit ex parte mensuræ quod sit eodem modo quanta, ut possit ad munus mensurandi designari, si habeat alias condiciones requisitas, quæ ad rationem quantitatis etiam sunt valde accidentales, ut sunt uniformitas motus, aut velocitas.

7. Atque hæc rationes (ut hoc obiter notemus) etiam probant, motum aut durationem ejus, prout habet rationem mensuræ passivæ, seu prout mensurabilis est, non posse certam aliquam speciem quantitatis constituere; ac proinde quamvis tempus sub hac ratione sumatur (quod quidam volunt), non esse speciem quantitatis. Primo, quia illa mensurabilitas solum est denominatio quædam in ordine ad rationem, quatenus res est cognoscibilis per tale medium, seu per comparisonem ad extrinsecam mensuram. Secundo, quia fundamentum, quod ex parte rei supponitur, ut sit tali modo mensurabilis seu cognoscibilis, non est semper quod sit per se quantitas, sed sufficit quod sit res quanta per accidens, vel etiam quod aliquo modo imitetur quantitatem. Sic enim Aristoteles supra ait, albedinem, prout quanta est, mensurari superficie. Imo ad hujusmodi mensurabilitatem sufficit, ut secundum proportionem, vel imitationem quamdam, ad modum quantitatis concipiatur. Nam etiam gravitas mensurabilis est; sic enim pondera etiam instituuntur ad mensurandum, et tamen non sunt quantitates per se, sed potius ad qualitatem spectant; si ergo tempus, vel duratio quantitatis sub ratione mensuræ activæ, aut mensurabilis consideretur, ad speciem quantitatis per se non pertinet.

Tempus non est peculiaris species quantitatis.

8. Superest ergo ut dicamus, tempus non esse peculiarem speciem quantitatis. Quam sententiam revera intendunt antiqui exposi-

tores, in 5 Metaph., nam quod addiderunt de ratione mensuræ, solum fuit ut aliquo modo explicarent sententiam Aristot., in Dialect., cap. de Quantit., ubi Cajetanus eandem sententiam satis indicat; neque ab ea discrepat Soncin., 5 Metaph., quæst. 24. Quamvis addat tempus sub ratione quantitatis discretæ esse aliquo modo quantitatem per se, eo quod in definitione temporis ponatur, quod sit numerus. Sed hoc non recte dictum est, quia tempus non est simpliciter numerus, qui sit quantitas discreta; agimus enim de tempore continuo, de quo locutus est Aristoteles. An vero sit aliquod tempus discretum, infra dicemus, in disputatione de Durationibus. Tempus autem continuum non est numerus simpliciter, sed numerus partium ejusdem continui, qui in re tantum est numerus in potentia, actu vero solum per animæ operationem aut numerationem. Non est ergo tempus quantitas per se discreta; quod vero neque etiam sit species per se quantitatis continuæ, satis probant argumenta facta contra duas priores sententias, nec plura adjungere oportet.

9. Neque obstat sententia Aristotelis in Prædicament., nam illam vel emendasse, vel declarasse videtur in Metaph. In Dialectica enim non exacte naturas rerum investigabat, et ideo plures species quantitatis numeravit juxta vulgarem loquendi modum, quæ vere ac essentialiter quantitates non sunt. Neque item obstat, quod in tempore sint propriæ partes, et propria continuativa indivisibilia, quæ vocantur instantia. Nam præterquam quod hæc sola ratione distinguuntur a partibus et indivisibilibus quæ sunt in motu, non habent per se propriam extensionem, sed ex motu illam participant, et ideo habere non potest tempus extensionem, aut magis realem, aut magis per se, quam habeat motus.

Satisfit præcipuo fundamento contrariæ sententiæ.

10. *Duplex tempus necessario distinguendum.* — Ad illam vero rationem, quæ est potissimum fundamentum contrariæ sententiæ, scilicet, quod aliter variatur extensio temporis quam motus, cum in celeri motu parva sit extensio temporis, et magna motus, et in motu tardo e converso, dicendum est duplex esse tempus, ad quod potest motus comparari: unum est extrinsecum, aliud intrinsecum. Prius est duratio motus cæli res-

pectu aliorum motuum, et de hoc est verum, id quod assumitur; inde vero solum concluditur, extensionem, vel durationem unius motus esse distinctam ab extensione, vel duratione alterius. Tempus intrinsecum est duratio propria et intrinseca in unoquoque motu successivo inventa, quæ dupliciter etiam considerari potest. Primo, absolute et secundum realem entitatem suam, et partium suarum compositionem et unionem, seu continuationem, et hoc modo falsum est, minus temporis esse in motu celeri ejusdem mobilis per idem spatium, quam in motu tardo, quia revera tot sunt partes durationis in uno, quot in alio, et æqualis sunt latitudinis, ut patet in calefactione ut octo, celeri, aut tarda. Alio modo potest considerari illa duratio motus per comparisonem, et quasi coexistentiam ad successionem imaginariam, quam nos ut infinitam apprehendimus, et hoc modo duratio, quæ est in motu celeri per æquale spatium, est minor, et in motu tardo major, quia coexistit, et quasi replet (ut ita dicam) majorem vel minorem partem illius temporis imaginarii. Hoc vero non ideo est, quia duratio motus aliam habeat extensionem aut successionem ab ipso motu, sed quia sicut partes motus celeris quodammodo sunt inter se magis unitæ, et quasi condensatæ (ut sic dicam), ita etiam partes durationis ejus proportionaliter quasi comprimuntur, ut propterea minorem partem illius temporis imaginarii consumant.

11. Hinc vero potius inferre licet, extensionem temporis sequi, nostro modo concipiendi, et imitari successionem motus, ac modum illius. Sicut enim substantia materialis ex quantitate continua habet replere et occupare spatium locale imaginarium, quod vero eadem quantitas repleat majus vel minus spatium, non provenit ex sola quantitate, nude considerata, sed sub tali modo condensationis, vel rarefactionis, ita motus successivus ex sua reali duratione et successione habet, quod occupet (ut sic dicam) et repleat tempus illud imaginarium; quod vero idem motus, eandem realem durationem habens, majorem vel minorem partem illius temporis consumat, non provenit ex latitudine motus absolute sumpta, sed cum tali modo velocitatis, vel tarditatis. Unde, sicut extensio, quæ est in ipso Ubi, seu in præsentia locali, provenit ex magnitudine, et est quanta per accidens ratione illius, ita extensio, quæ est in intrinseca duratione motus,

provenit, et est quanta per accidens ratione ipsius motus, vel potius ratione illius magnitudinis, vel latitudinis, unde habet ipse motus, quod sit etiam quantus per accidens.

12. *Omnis quantitas continua per se est permanens, nulla successiva.* — Ex his ergo omnibus concluditur, omnem quantitatem continuam, ac per se, esse permanentem; nam omne successivum continuum, aut est motus, aut tempus, sub motu comprehendendo actionem et passionem, quas etiam conjungit continue et successive fieri; imo quoties motus est successivus et continuus, in eo conjungitur actio et passio successiva et continua; tamen quantum ad præsentem quæstionem attinet, hæc sub motu comprehenduntur, vel quia eadem est de illis ratio, cum solum distinguantur a motu ratione et respectu quodam, vel certe quia motus et passio cum proportionem sumpta idem sunt; actio vero proportionaliter respondet passioni. Unde non satis consequenter loquuntur, qui motum dicunt esse per se quantum, passionem vero et actionem transeuntem vocant quanta per accidens, cum tamen eadem ratio continuationis et successionis in his omnibus inveniatur. Melius ergo, magisque consequenter dicitur, excluso motu a ratione quantitatis per se, excludi etiam actionem et passionem, et consequenter etiam tempus, ac denique omne continuum successivum; nam præter hæc nullum aliud excogitari potest. Relinquitur ergo ut nulla sit per se quantitas nisi permanens, cujus tantum sunt tres species supra numeratæ, linea, superficies et corpus; igitur hæc tantum sunt propria ac veræ species continuæ quantitatis.

DISPUTATIO XLI.

DE QUANTITATE DISCRETA, ET COORDINATIONE PRÆDICAMENTI QUANTITATIS, ET PROPRIETATIBUS EJUS.

Postquam dictum est de quantitate continua, dicendum sequitur de discreta; de qua peculiaris est difficultas, propter minorem unitatem quam in se videtur habere. Ex declaratione autem hujus partis facile constabit, quod sit genus summum hujus prædicamenti, et quænam genera vel species sub illo agnoscenda sint; ac denique facile etiam patebit, quomodo quantitati conveniant proprietates, quæ illi solent attribui.

Quoniam vero unitas quantitativa seu numeralis principium est quantitatis discretæ, ideo dicendum prius a nobis esset de hujusmodi unitate, nisi in disp. 3, sect. 9, ad conferendam unitatem transcendentalem cum quantitativa hæc explicuissemus. His ergo suppositis, quæ ibi dicta sunt, de ipso numero seu quantitate discreta tractandum superest.

SECTIO I.

Utrum quantitas discreta sit propria species quantitatis.

Rationes ad partem negantem

1. Ratio dubitandi est, quia quod non est per se ens, non est per se quantitas; sed quantitas discreta non est per se ens; ergo neque est per se quantitas; quod autem non est per se quantitas, non potest esse species quantitatis; ens enim quod in decem prædicamenta dividitur, est ens per se; nam entia per accidens, sicut definitionem non habent, ita nec genera aut species, nec in prædicamentis collocantur; ergo. Probatur minor principalis argumenti, in qua est tota difficultas, quia, sive consideres subjectum numeri, seu res numeratas, sive formam seu rationem formalem, quæ numerum, ut numerus est, constituere potest, in neutro invenitur unitas sufficiens ad constituendum ens per se. Prior pars videtur per se evidens, quia tale subjectum, si remote consideretur, constat ex substantiis integris, interdum numero, interdum specie differentibus, quæ nullo modo componunt ens per se unum. Si autem proxime tale subjectum consideretur, constat ex pluribus quantitatibus, quæ licet singulæ in se continuæ sint, tamen inter se nec continuitatem, nec aliam unionem realem habent; ergo nullo modo possunt constituere subjectum per se unum. Et hinc probatur altera pars, quia in hujusmodi subjecto, vel potius aggregato subjectorum, nullum potest esse formale accidens per se unum unitate vera ac reali, quia vel esset unum unitate simplicitatis, et hoc non, quia una entitas simplex non potest esse in subjectis ita distinctis; vel esset unum unitate compositionis; sed hoc etiam dici non potest, quia, sicut inter subjecta illa nulla est unio vel compositio realis, ita nihil est in eis, aut aliquo eorum, quod cum aliis habeat realem unionem, et consequenter nihil est quod realem compositionem facere possit.